

ILAHS

BUREAUONDERZOEK naar de archeologische waarde van locatie
ASSUM 22/23 in de gemeente UITGEEEST

ILAHS.reeks4
Rotterdam/Amsterdam, Marjolijn Kok/ Elles Besselsen
Maart 2011
© ILAHS

BUREAUONDERZOEK naar de archeologische waarde van locatie ASSUM 22/23 in de gemeente UITGEEEST

2011
auteur M.S.M. Kok/E.A. Besselsen
redactie E.A. Besselsen
in opdracht van De heer B. Brandjes
illustraties E.A. Besselsen/M.S.M. Kok
fotografie M.S.M. Kok

ISSN 2210-3430

Trefwoorden Bureauonderzoek, Uitgeest, Assum, Archeologie

Stichting Institute of Landscape Archaeology and Heritage Studies
Maaskade 174-B
3071 NT Rotterdam

©ILAHS, Rotterdam 2011
www.ilahs.org

Disclaimer De opstellers aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUD

1. INLEIDING

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET ONDERZOEKSGBIED

1.2 PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

1.3 DOEL

1.4 METHODIEK EN GERAADPLEEGDE BRONNEN

2. INVENTARISATIE VAN HET ONDERZOEKSGBIED

2.1 HUIDIGE EN TOEKOMSTIGE SITUATIE

2.2 LANDSCHAPPELIJKE EN AARDWETENSCHAPPELIJKE CONTEXT VAN HET PLANGEBIED

2.3 HISTORISCHE WAARDEN IN HET ONDERZOEKSGBIED

2.4 ARCHEOLOGISCHE WAARDEN IN HET ONDERZOEKSGBIED

3. VERWACHTING ARCHEOLOGISCHE WAARDEN IN HET PLANGEBIED

4. ADVIES

LIJST FIGUREN EN TABELLEN

GERAADPLEEGDE BRONNEN

1. INLEIDING

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET ONDERZOEKSGBIED

Projectnaam	Uitgeest-Assum 22/23
Provincie	Noord-Holland
Gemeente	Uitgeest
Plaats, toponiem	Uitgeest, Assum 22/23
Kaartblad	19C (1:25000)
Centrale coördinaten	108490/503030
Omvang plangebied	7,5 x 12,5m = 93,75 m ²
Eigenaar grond	De Heer P. Zuurbier (de heer Brandjes heeft een voorlopig koopcontract)
Aard huidige inrichting	Agrarische bedrijfsvoering met nieuwe bestemming voor één woning
Plaats in archeologisch proces	Bureauonderzoek
Landelijk onderzoeksnummer	45678
Opsteller	Institute of Landscape Archaeology and Heritage Studies (ILAHS)
Auteur, senior archeoloog	Dr. M.S.M.Kok/ drs. E.A. Besselsen/
Beheer en plaats documentatie	Archis, e-Depot
Bevoegde overheid	Gemeente Uitgeest
Opdrachtgever	De heer B. Brandjes
Contactpersoon	De heer B. Brandjes

1.2 PLAN-EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied ligt tussen Assum 22 en 23 in de gemeente Uitgeest, regio Kennemerland in Noord-Holland (fig.1). Assum is een historische woonkern die teruggaat tot de Middeleeuwen. Het onderzoeksgebied voor dit archeologisch bureauonderzoek beslaat de strandwal waarop Uitgeest is gelegen, de oostelijke kweldervlakte met kreken en de zuidelijke en westelijke wadafzettingen waarin de bedding van het Oer-IJ loopt, om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het gebruik van de diverse landschappelijke eenheden in verschillende periodes in het verleden (tussen de coördinaten X107.000-111.000/Y502.000-505.000, zie fig.9). Het plangebied bevindt zich op de noordoever van het Oer-IJ ten zuiden van de strandwal en ten westen van de kweldervlakte. Het plangebied ligt hierdoor in de nabijheid van verschillende landschapseenheden.

1.3 DOEL

Een bureauonderzoek bestaat uit een literatuur- en bronnenonderzoek, een inventarisatie van bekende archeologische waarnemingen van het onderzoeksterrein en de nabije omgeving, en uit een analyse van beschikbaar geologisch, archeologisch en historisch kaartmateriaal. Het doel is op basis van de verworven informatie over bekende en te verwachten archeologische waarden een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied op te stellen. Op basis van deze verwachting wordt vervolgens een advies gegeven ten aanzien van de eventuele vervolgstappen in de archeologische monumentencyclus.

1.4 METHODIEK EN GERAADPLEEGDE BRONNEN

Bij het totstandkomen van dit rapport is gebruik gemaakt van het Archeologisch Informatie Systeem (Archis2), Indiatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland (CHW), diverse historische kaarten en kadasterkaarten (watwaswaar.nl), de KennisInfrastructuur CultuurHistorie (www.kich.nl) en divers geologisch en archeologisch onderzoek (zie literatuur). Er is gebruik gemaakt van de geogenetische kaart¹ van het gebied. Deze kaart toont de afzettingen direct onder de bouwvoor en incorporeert gegevens uit de bodemkaarten, de Aktuele Hoogtekaart Nederland (AHN), geologische profielen uit opgravingen en de expertise van de opsteller van de kaart P. Vos. De kaart is gemaakt voor het promotieonderzoek van M.S.M.Kok. Deze kaart is gedetailleerder dan de IKAW omdat daar alleen de hoge delen in het landschap een hoge waardering krijgen zonder onderscheid naar periode. De geogenetische kaart geeft daarnaast inzicht in de ontstaansgeschiedenis van het landschap en geeft zo de mogelijkheid ook tijdsdiepte in te bouwen. Dit bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2). Na afronding wordt het rapport van dit bureauonderzoek met de verzamelde, en gecombineerde, data en de uitkomsten van het onderzoek overgedragen aan e-depot en afgemeld in Archis.

¹ Kok 2008, binnenkant omslag.

Figuur 1. Ligging van de planlocatie Assum 22/23 (A) in Uitgeest. Inzet: Uitgeest in Nederland.

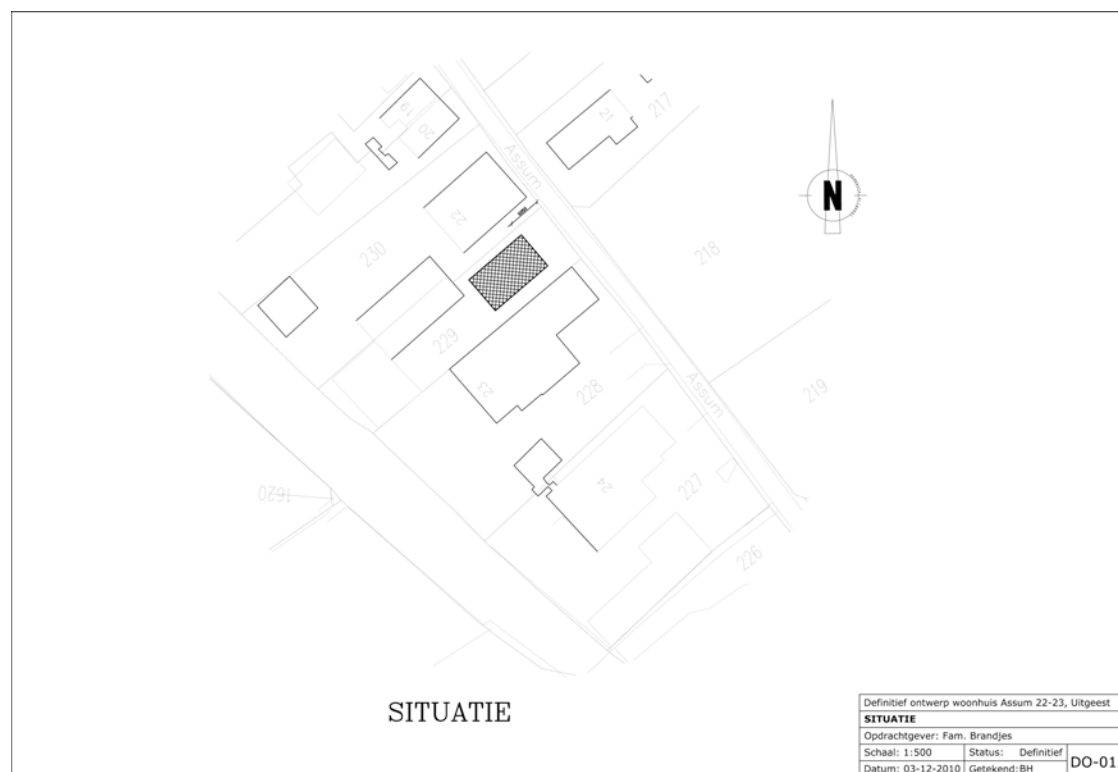

Figuur 2. Huidige situatie (directe omgeving van) plangebied Uitgeest-Assum 22/23 (foto's M.S.M. Kok, 14 maart 2011).

2. INVENTARISATIE VAN HET ONDERZOEKSGBIED

2.1 HUIDIGE EN TOEKOMSTIGE SITUATIE

De grondeigenaar, de heer Brandjes heeft plannen voor woningbouw op de locatie Assum 22/23 in de gemeente Uitgeest (fig.3). Onder de woning komt een kelder van 7,5 bij 12 m en circa 3 m diep. Tot voor kort was het plangebied in gebruik voor agrarische bedrijfsvoering. In het bestemmingsplan is vastgelegd dat op deze locatie één woning gebouwd mag worden. De woning is dusdanig ontworpen dat deze binnen de vereisten van het beschermde dorpsgezicht van Assum valt. In het vigerende bestemmingsplan is een verplichting voor archeologisch onderzoek opgenomen voor grondwerkzaamheden die een oppervlakte van groter dan 50 m² beslaan en dieper reiken dan 35 cm.²

Figuur 3. Geplande toekomstige situatie (nieuwbouw gearceerd) van het plangebied Assum 22/23.

² Bestemmingsplan Buitengebied Assum/Weeg 2006

2.2 LANDSCHAPPELIJKE EN AARDWETENSCHAPPELIJKE CONTEXT VAN HET PLANGEBIED

Uitgeest maakt onderdeel uit van het Oer-IJ estuarium, een gebied dat de huidige gemeenten Egmond, Castricum, Limmen, Akersloot, Zaanstad, Heemskerk, Beverwijk en Velsen beslaat. Het 'Oer-IJ' verwijst naar een getijdegebied dat zo'n 2000 jaar geleden in open zeeverbinding bij Castricum lag. Het wordt beschouwd als de voorloper van het huidige IJ van Amsterdam. Het Oer-IJ estuarium bevat een grote landschappelijke diversiteit. Er zijn getijdelandenschappen, zoals getijdegeulen, platen en slikken, strandzanden en kwelders; terrestrische landschappen, zoals strandwallen, lage duinen maar ook venen en verland getijdelandenschap. Het Oer-IJ is zeer bepalend geweest voor de menselijke aanwezigheid in en het gebruik van het landschap.

Uitgeest ligt op de oudste van de drie strandwallen die zich vanaf 3000 voor Chr. aan de kust ontwikkelden. In deze periode verschuift de monding van het Oer-IJ van een gebied tussen Amsterdam en Haarlem naar een gebied tussen Beverwijk en Heemskerk. Tussen de strandwallen ontstonden de strandvlakten. Tot ongeveer 500 voor Chr. vormde zich zo een 6 tot 10 km brede kuststrook, bestaande uit strandwallen en strandvlakten. Afhankelijk van diverse factoren zoals veranderingen in de waterhuishouding en klimaat, waren de gebieden aan weerskanten van de strandwal drassig en relatief ontoegankelijk. Het plangebied ligt rond 2500 voor Chr. direct ten westen van de strandwal op de strandvlakte (fig.4a) aan zee.

Rond 1500 voor Chr. verschuift de monding van het Oer-IJ noordwaarts naar het huidige Castricum. De strandwal bij Beverwijk en Heemskerk breidde zich uit maar de strandwal waarop Uitgeest is gelegen werd juist kleiner, waarop het achtergelegen veengebied overspoelde. De strandwal Assum-Uitgeest-Dorregeest werd doorsneden door een aantal getijdegeulen. Het plangebied ligt in deze periode direct ten westen van de strandwal in een waddegebied (fig.4b-c).

Rond 500 voor Chr. was het zeegat bij Egmond verland waardoor de drainage van het gebied Egmond-Alkmaar-Bergen verslechterde. Hier onstond dan ook een groot veengebied. In het Oer-IJ estuarium was tussen 650-550 voor Chr. sprake van een toenemende invloed van de zee waardoor de getijdegebieden groeiden ten koste van het veen. Ook ontwikkelden zich in deze periode nieuwe kreekssystemen. In een van die kreek is onder de spoorbaan De Kleis in Uitgeest een boomstamkano uit de Vroege-IJzertijd ontdekt. Nabij de strandwal van Limmen vonden grote zandverstuivingen plaats en vormden zich aanvankelijk op de strandvlakten en later ook op de strandwallen de oude duinen. Het proces van duinvorming bleef doorgaan en werd deels versterkt door menselijk handelen, zoals het kappen van het natuurlijke bosbestand vanaf de Bronstijd.

Vanaf 550-450 voor Chr. begon de monding van het Oer-IJ bij Castricum dicht te zanden. Het zeegat werd steeds kleiner. Door deze verlanding vielen grote delen van het voormalige kwelder- en de aangrenzende randzone van het veengebied permanent droog. Grote delen van deze drooggevallen gebieden waren nu geschikt voor permanente bewoning door de mens. Het plangebied ligt in deze periode op de rand van het Oer-IJ op de wadafzettingen (fig.4d).

Vanaf het begin van de jaartelling is het hele Oer-IJ gebied afgesloten geraakt van de open zee door een gesloten strandwal. Vanaf die tijd kon in het hele voormalige getijdegebied van het Oer-IJ geleefd worden. Het plangebied ligt dan op een verlande oeverwal van het Oer-IJ (fig.4e).

Vanwege een nattere periode verslechterde de drainage van het Oer-IJ gebied en kon het veen zich vanaf 200 tot 1000 na Chr. uitbreiden over het voormalige getijdelandenschap. In deze periode was het plangebied gelegen op de rand van de verlande oeverwal direct grenzend aan het veengebied (fig.4f).

In de loop van de 10e eeuw neemt de invloed van de mens op het landschap enorm toe. Het ten oosten van de strandwallen gelegen veengebied wordt ontgonnen. Daarbij ontstonden talrijke nieuwe woonkernen. Rond 1150 diende zich een nieuwe periode met hoge waterstanden en stormvloeden aan. De zee overstroomde het pas ontgonnen veengebied, dat extra kwetsbaar was geworden door oxidatie en inklinking van de bodem. Veel land ging verloren met het ontstaan van grote meren. In deze tijd moet ook het Uitgeestermeer zijn ontstaan. De bewoners van Uitgeest probeerden zich tegen het water te beschermen met de aanleg van dijken.

De Zieldijk, aangelegd aan het eind van de twaalfde eeuw, omsloot de bewoningskernen en omliggende bouwlanden van Uitgeest, Benes, Dorregeest en Assum. De Waldijk maakte onderdeel uit van dit Zieldijk-complex en is waarschijnlijk aangelegd in het midden van de 13e eeuw, mogelijk tegelijk met de Koogdijk die rond 1235 werd aangelegd.³ In deze periode werd tevens de Aagtendijk aangelegd. Deze Aagtendijk werd later, in het midden van de 13e eeuw of rond 1290, uitgebreid tot aan de Krommenije en maakte de Waldijk en Koogdijk onnodig.

Zie achterin het rapport figuur 4a-f. Paleogeografische kaarten van het Oer-IJ gebied rond 2500 voor Chr., 1500 voor Chr., 1000 voor Chr., 500 voor Chr., 0, 1000 na Chr. (uit Kok 2008).

³ De Koning 2008.

2.3 HISTORISCHE WAARDEN IN HET ONDERZOEKSGBIED

De planlocatie maakt deel uit van de historische dorpskern Assum in de gemeente Uitgeest, welke een hoge waarde maar geen beschermde status heeft gekregen op de Archeologische Monumentenkaart (AMK 13947). De stolpboerderij Assum 23 is een gemeentelijk monument. Op de kaart is de begrenzing van de historische kern zoals aangegeven op de historische kaart uit 1849-1859 aangehouden. Op basis van archeologisch onderzoek in plangebied Tolvaart is de begrenzing aangepast; de historische bewoning bevindt zich alleen ten noorden van de Tolvaart.⁴ De planlocatie Assum 22-23 ligt tussen de Tolvaart of Assumervaart en de weg Assum. De Assum vormt een onderdeel van het 12-13e eeuwse Ziendijk-complex. De dijk maakt in het zuidoosten een knik naar het noordoosten, de Waldijk, en loopt in noordwestelijke richting door in de Koogdijk en Ziendijk. Binnen de gemeente Uitgeest kan men in het huidige wegenpatroon een viertal van vroeg-middeleeuwse nederzettingen herkennen: Assum, Westergeest, Oostergeest en Dorregeest. Met 'geest' worden middeleeuwse akkercomplexen aangeduid die op de hoger gelegen delen van het landschap werden aangelegd. Aangenomen wordt dat de toponiemen van de nederzettingen teruggaan tot in de Vroege-Middeleeuwen. De zogenaamde 'langgerekte oevermarktstructuur' van het buurtschap Assum wijst waarschijnlijk op een oorsprong als middeleeuwse handelsnederzetting.⁵

Diverse historische kaarten vanaf de 16e-17e eeuw geven hetzelfde beeld van het bewoningspatroon in Assum; een langgerekte strook met boerderijen tussen de weg en de Tolvaart. Op 'Tonnel des Aerdrijcks ofte Nieuwe Atlas, kaartdeel 257' van Blaeu uit 1657 is de dorpskern 'Assum' te herkennen. De individuele bebouwing in het plangebied is op deze kaart niet te onderscheiden (fig.5).

Figuur 5 Assum op een uitsnede van Toonneel des Aerdrijcks ofte Nieuwe Atlas, kaartdeel 257, van Johan Blaeu 1657 (bron: archiefleiden.nl)

Op de kadasterkaart (minuutplan), sectie D, blad 2, genaamd 'Het Dorp' uit 1822 is dit wel het geval. De planlocatie is hier te herkennen als kadasternr. 718. De huidige bebouwing op Assum 22 en 23 staat op deze kaart aangegeven met resp. kadasternr. 719 en 717 (fig.6). In het bijbehorende 'Oorspronkelijke aanwijzende tafel der grondeigenaren en der ongebouwde en gebouwde vaste eigendommen' valt te lezen dat de tuin en het huiserf onder kadasternr. 717 eigendom was van Cornelis Bakker, een timmerman. Het huiserf (kadasternr. 719) en tuin (kadasternr. 718) was eigendom van Arie Zonneveld, hij was metselaar. Ter hoogte van kadasternr. 714 is een knik naar het noordoosten zichtbaar in de weg Assum. Dit is de hoek met de Waldijk. De Koning heeft in zijn rapport '300 jaar bewoning bij Assum' een overzichtelijke figuur opgenomen, waarin waterlopen en dijken op deze historische kaart zijn geprojecteerd. Onderhavige planlocatie maakt deel uit van dit figuur, tevens zijn eerdere opgravingen in deze figuur opgenomen (fig.8).

Op de topografische militaire kaarten (Bonneblad) uit 1850-1864, 1879 en 1910 is te zien dat de dorpskern van Assum door de jaren heen grotendeels ongewijzigd is gebleven. Op de topografische kaarten vanaf 1951 (kaartblad 19C) zien we een toename in de bebouwing in Assum, zowel bij in de directe omgeving van de planlocatie als in de ruimere omgeving van het dorp. De eerdere bebouwing of bouwlocaties die op de oudere kaarten zijn aangegeven, zijn gebleven (fig.7). Aanwijzingen voor bodemverstoringen op de locatie ontbreken.

⁴ Soonius 2004.

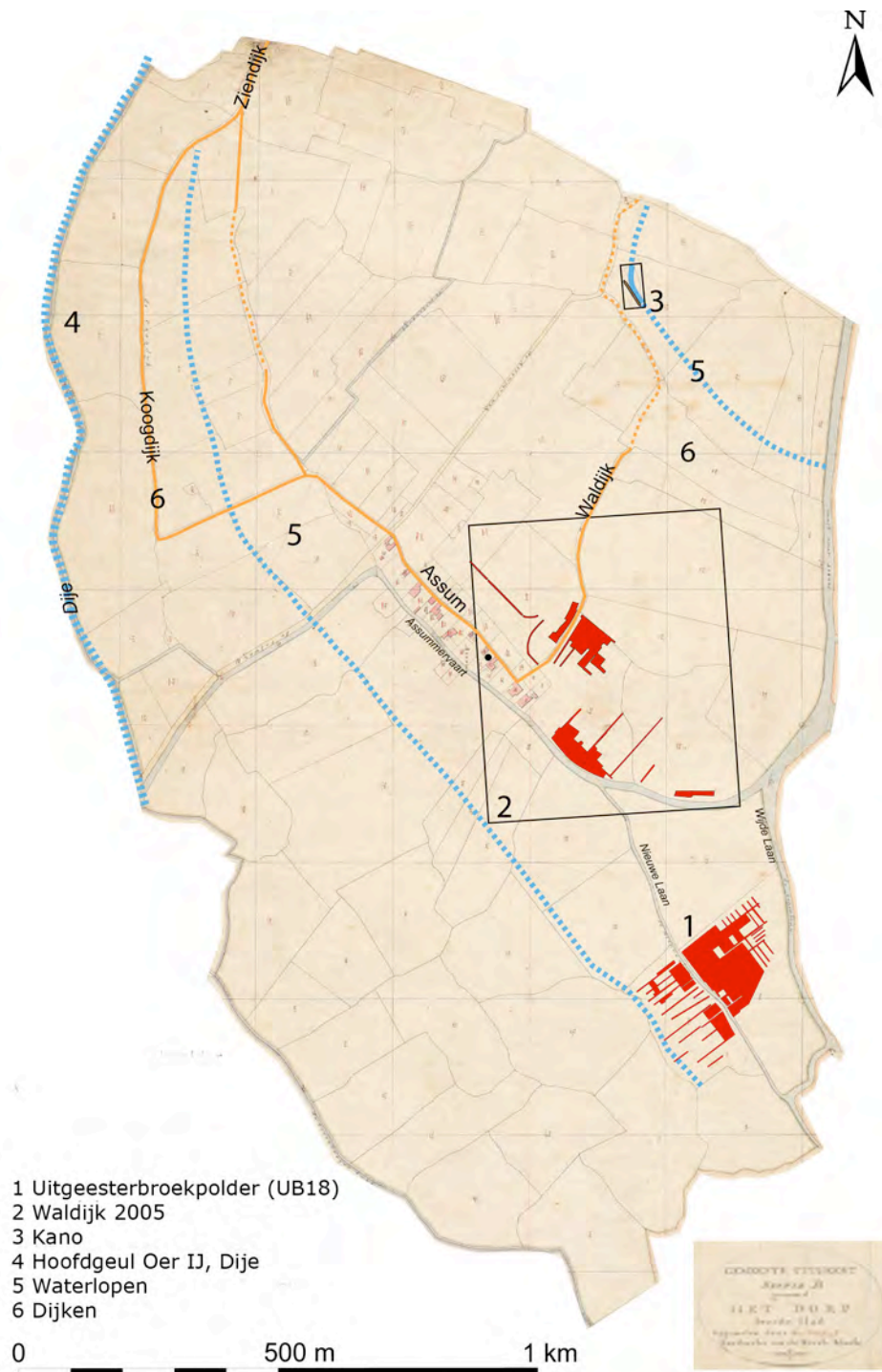
⁵ Alders 2004.

Figuur 6 Plangebied Assum 22-23 op uitsnede van kadasterkaart (minuutplan), sectie D, blad 2 uit 1822 (bron:watwaswaar.nl).

Figuur 7 Plangebied Assum op uitsnedes van (boven) topografische militaire kaarten (Bonneblad) uit, van links naar rechts 1850-1864, 1879 en 1910 en (onder) topografische kaarten uit 1951, 1971 en 1983 (bron:watwaswaar.nl).

Figuur 8 Kadasterkaart (minuutplan), sectie D, blad 2 uit 1822 met daarop aangegeven waterlopen en dijken alsook de vindplaats van de kano en de opgravingen Uitgeesterbroekpolder en Waldijk in het gebied. Planlocatie Assum 22-23 is weergegeven met een zwarte stip (bron: De Koning 2008, 19: afb. 1.3).

2.4 ARCHEOLOGISCHE WAARDEN IN HET ONDERZOEKSGBIED

Archeologische waarnemingen in de omgeving van de planlocatie bestaan uit enkele grote opgravingen en een aantal losse vondsten, vooral scherven uit de Late-IJzertijd tot en met de Nieuwe tijd. Deze zijn vooral aangetroffen tijdens veldkarteringen die in grote delen van het landelijk gebied in het kader van de ruilverkaveling zijn uitgevoerd.

Dat de strandwal van Uitgeest al vanaf het Laat-Neolithicum door mensen werd bezocht kan worden afgeleid van de uit deze periode stammende rituele depositie van een bijl en runderkies. Deze vondst werd aangetroffen op de strandwal bij Achterloet (wnr.39340). Op de strandwal in Heemskerk ten zuiden van Assum is een speerpunt uit deze periode aangetroffen (wnr.38032). De bronstijdsporen (kuilen) die in Uitgeest-Waldijk zijn opgegraven, lagen op een restant van de strandwal (wnr. 45269 e.v.). Bij de aanleg van de tunnel onder het spoor De Kleis is in 2003 een boomstamkano uit de Vroege-IJzertijd gevonden (wnr. 47895). De kano lag in een dichtgeslibde getijdegeul.⁶ Het profiel aangetroffen bij de kano laat de kracht van de (over)stromingen van het Oer-IJ uit de Vroege- en Midden-IJzertijd zien. Grote brokken afgeslagen veen liggen in de afzettingen. In de Broekpolder te Heemskerk, is voor deze periode ook grote erosie van de daar liggende kwelderwal vastgesteld (zie figuur 9 de uitlopers van de kwelderwal zijn linksonder in donkergroen afgebeeld).⁷

Uit de Late-IJzertijd en Romeinse tijd komen veel sporen in het onderzoeksgebied voor, geconcentreerd op de strandwallen, oude duinen, oeverwallen en kreekruggen. Uitvoerig onderzoek naar deze periode heeft plaatsgevonden in de Uitgeesterbroekpolder en net buiten het onderzoeksgebied te Dorregeest en bij Molen De Dog. Voor het plangebied zijn de nabij gelegen onderzoeken te Uitgeesterbroekpolder 18 (wnr. 18532), Waldijk (wnr. 45629) en de Groene Driehoek (49990, 55752, 56510 en 56164) het belangrijkste.

In de directe omgeving van het plangebied zijn scherven uit de Vroege-Middeleeuwen aangetroffen (wnr. 10552). Bij de opgraving Waldijk-2003 zijn eveneens vroeg-middeleeuwse aardewerkfragmenten gevonden. Ook is hier een 7e eeuwse waterput opgegraven.⁸

Uit de latere Middeleeuwen zijn enkele kastelen/hoven bekend in het onderzoeksgebied (wnr. 18643 en wnr. 15106). Bij Waldijk zijn greppels en waterputten van erven uit de 13e en 14e eeuw teruggevonden (wnr. 45269). De vele brede parallelle sloten maken waarschijnlijk onderdeel uit van een uitgestrekt systematische verkaveling van voor de aanleg van de Waldijk in het midden van de 13e eeuw.⁹

De op de geogenetische kaart in figuur 9 toegevoegde archisnummers refereren alle naar waarnemingen. Onderzoeksmeldingen en vondstmeldingen uit het Archisbestand voegden geen relevante informatie toe. Waar de Archisnummers eenzelfde vindplaats aanduiden is het laagste nummer op de kaart geplaatst. Dit geldt ook waar enkele losse waarnemingen zijn samengevoegd door hun nabijheid en overeenkomstig vondstmateriaal (fig.9, tabel 1).

vindplaats	archis wnr	opmerking	Periode
Uitgeest-Tolvaart	10551	enkele scherven	LME
Uitgeest-Assum	10552,10553,10554, 15009,38047	enkele scherven incl. Romeins import	LIJ-ME
Uitgeest	10556	een scherf	ME
Krommeniedijk-Lage Dijk	14787	enkele scherven	ROM
Uitgeest	15009	enkele scherven	ROM-LME
Uitgeest-Zienlaan	15106,37995	gronsporen,resten van motte	LME
Uitgeest-LHG045 (Koogdijk)	15107	enkele scherven	ROM
Uitgeest-Koogdijk	15110	enkele scherven	LIJ-ROM
Uitgeest- Uitgeesterbroekpolder-18	18532,18533,51000	nederzetting,veldinrichting,rituele deposities	LIJ-ROMV
Uitgeest- Uitgeesterbroekpolder-19	18539	enkele scherven	ROM
Castricum- Castricumerpolder	2245	enkele scherven	LIJ-ROM
Uitgeest-Rijksweg 9	22539,22540,22541, 22668,22819	enkele scherven op verschillende plekken.	LIJ-LME
Uitgeest-Uitgeestermeer	22630	cultuurlaag,kuil en scherven	ROM
Heemskerk-Assumburg-1	18643, 30274,47041, 47042, 55379, 55382, 403461	scherven (ROM), scherven, kasteeltuin, funderingsresten en beschoeiing (LME-NT)	ROM-NT
Uitgeest-Polder de Zien	37220	een scherf	ROMV
Uitgeest-Koogdijk	37224	enkele scherven	LIJ-ROM
Heemskerk-De Kuip	37976	puin, baksteen en leisteen	LMEB-NT
Heemskerk-Tolweg	37996	baksteen, fundering	LMEB-NT
Heemskerk-Rietwijk	38029	enkele scherven	LME-NT
Heemskerk-Assumburg-2	38032	speerpunt	NEO
Uitgeest-Achterloet	39340	rituele depositie: bijl en runderkies	LNEO

⁶ De Koning 2007.

⁷ Therkorn et al. 2010.

⁸ Kluiwing/Dautzenberg 2004.

⁹ De Koning 2008.

vindplaats	archis wnr	opmerking	Periode
Uitgeest- Uitgeesterbroekpolder-a	40226	enkele scherven	ROM
Uitgeest-Beatrixlaan 16	40269	enkele scherven,terra sigillata en een cultuurlaag.	ROM
Heemskerk	40287	munten	ROM
Heemskerk- Communicatieweg	42908	enkele scherven	LMEB-NT
Uitgeest-Meldijk; de Krijgsman	42972	achtkantige bovenkruier	LME
Uitgeest-Waldijk	45269,45270,55199,4047 16,407421,411231,41130 8, 421101	bronstijd kuilen en nederzetting uit de Midden- IJzertijd en Romeinse tijd.	LBRONS-ME
Uitgeest-Molensloot	47287	nederzettingen met ophogingslagen op kreekrug	ROM
Uitgeest-De Kleis	47895	kano	VIJ
Uitgeest-De Groene Driehoek-4	49990	veel scherven,bot,fibula en spinklosje	ROM-ME
Uitgeest-De Groene Driehoek-3	55752	nederzetting	ROM
Uitgeest-De Groene Driehoek-2	56150	31 scherven	LIJ-ROMV
Uitgeest-De Groene Driehoek-1	56164	veel scherven,bot en leem	LIJ-ROMV
Uitgeest- Uitgeesterbroekpolder-b	56483	een scherf,cultuurlaag	ROM
Heemskerk- Zuidermaatweg	59718	enkele scherf	NT
Heemskerk	59775	enkele scherven en een donkere laag	LMEB-NTA
Heemskerk-LHA014	100628	enkele scherf	ROM
Castricum-LHB004	100659	enkele scherf	ROM
Castricum-LHB028	100689	enkele scherf	ROM
Uitgeest-UBA153	100881	een scherf	LIJ
Uitgeest-UBA147	100882	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA149	100899	enkele scherven	LIJ-ROM
Uitgeest-UBA144	100901	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA145	100906	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA152	100911	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA130	101007	fragment kogelpot	LME
Uitgeest-UBA209	101040	enkele scherven	LME
Uitgeest-UBA002	101078	enkele scherven en houtskool	ROM
Uitgeest-UBA001	101083	een scherf	ROM
Uitgeest-UBA011	101085	een scherf (ROM),houtskool,hardplaats (LME)	ROM-LME
Uitgeest-UBA114	101087	een scherf	ROM
Uitgeest-UBA012	101091,101138	enkele scherven en houtskool	ROM
Uitgeest-UBA026	101100	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA099	101101,101152	enkele scherven	ROM
Uitgeest-LHK-029	101107	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA027	101108,101131	enkele scherven	LIJ-ROM
Uitgeest-UBA140	101110	een scherf	ROM
Uitgeest-UBA017	101113,101132	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA063	101119,101122,101136, 101161,101162	enkele scherven en houtskool	ROM
Uitgeest-UBA141	101120	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA207	101129,101140	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA250	101144	vele scherven,ophoging	LIJ-ROM
Uitgeest-UBA203	101163,101165,101170, 101171	hutteleem,scherven en ophoging	ROM
Uitgeest-UBA205	101181	enkele scherven	ROM
Uitgeest-UBA069	101190,101193,101194, 101202	meerdere scherven	ROM
Uitgeest-Middelweg	228097	enkele scherven	IJ
Heemskerk- Coornhertstraat	424571	5 greppels, 2 paalkuilen en een kuil	NT

Tabel 1. Archismeldingen in het onderzoeksgebied tussen de coördinaten X107.000-111.000/Y502.000-505.000, behorende bij figuur 9.

Zie achterin het rapport figuur 9. Archis-waarnemingen in het onderzoeksgebied tussen de coördinaten X107.000-111.000/Y502.000-505.000 geprojecteerd op de geogenetische kaart van Vos (Kok 2008).

3. VERWACHTING ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Voor de voorspelling zijn de geogenetische en de paleogeologische kaarten¹⁰ van het gebied gebruikt. Deze kaart is gedetailleerder dan de IKAW omdat daar alleen de hoge delen in het landschap een hoge waardering krijgen zonder onderscheid naar periode. De geogenetische kaart geeft daarnaast inzicht in de ontstaansgeschiedenis van het landschap en geeft zo de mogelijkheid ook tijdsdiepte in te bouwen. Opgravingen in het gebied zoals in Dorregeest, de Uitgeesterbroekpolder en Waldijk laten zien dat de vindplaatsen grote gebieden met sporen kunnen omvatten.¹¹ Daarnaast zijn historische kaarten geraadpleegd.

Paleolithicum-mesolithicum

Deze periode komt in het gebied wel voor in Archis-waarnemingen, maar de datering moet als niet juist beschouwd worden. Het gaat hier om archeologische indicatoren zoals houtskool en bot die op het oog niet te dateren zijn. Deze hebben een ruime datering gekregen die niet relevant is voor het onderzoeksgebied. De geologische omstandigheden van het gebied laten echter zien dat het in het onderzoeksgebied in deze periode of nog zee was, of de afzettingen op een dusdanige diepte liggen (tiental meters) dat deze niet bij gewone ingrepen in de bodem aangeroerd worden. In het plangebied zijn vondsten uit deze periode onwaarschijnlijk.

Neolithicum-Bronstijd

Land in de vorm van strandwallen ontstaan in het plangebied in het Laat-Neolithicum. Uit deze periode stamt ook de oudste vondst in het onderzoeksgebied. Het gaat om een depositie van een bijl en runderkies op enkele meters diepte op de strandwal (wnr. 39340). Sporen uit de Late Bronstijd zijn op de vindplaats Uitgeest-Waldijk opgegraven met enkele kuilen en vondsten.¹² Ook deze vindplaats is gesitueerd op de strandwal. Voor deze periode worden alle vondsten in het onderzoeksgebied en de regio verwacht op de strandwal.¹³ Het plangebied ligt net naast de strandwal. Dit gebied is deels weggevaagd en overspoeld tijdens de actieve fase van het Oer-IJ rond 500 voor Chr. In het plangebied worden geen sporen of vondsten in context uit deze periode verwacht.

Vroege- Midden-IJzertijd

In het onderzoeksgebied is voor deze periode vooral de kano bekend, gevonden bij de aanleg van de tunnel onder het spoor (wnr. 47895). Dit type bijzondere vondst is moeilijk voorspelbaar. Het laat echter zien dat dit gebied in deze periode bezocht werd. Bij de opgraving van Waldijk is in een waterput en een kuil aardewerk uit het begin van de Vroege-IJzertijd gevonden.¹⁴ Voor de 6e eeuw voor Chr. is in Waldijk erosie door het Oer-IJ vastgesteld, uit deze zijn geen sporen aangetroffen. Uit de Midden-IJzertijd is een huisplaats gevonden, maar geen verdere sporen.¹⁵ In de regio komen vindplaatsen uit deze periode vooral voor in het veengebied op oeverwallen en op de strandwallen en oude duinen.¹⁶ Deze vondsten concentreren zich ten zuiden en zuidoosten van het onderzoeksgebied. De diversiteit van het landschap is echter groot. Het plangebied ligt in deze periode op de wadafzettingen waar het Oer-IJ grote invloed op uitoefende. Anders dan in het nabijgelegen Waldijk, is voor de planlocatie de verwachting daarom laag sporen uit deze periode aan te treffen.

Late IJzertijd-Romeinse IJzertijd.

Voor deze periode zijn in het onderzoeksgebied vele vindplaatsen bekend. Nabijgelegen vindplaatsen waar grote opgravingen hebben plaatsgevonden zoals Uitgeesterbroek-18 en Waldijk laten de verscheidenheid aan sporen en vondsten zien.¹⁷ De voor het Oer-IJ gebied typische *wallditch*-huis liggen vooral in het voormalige kwelderlandschap aan de oostkant van de strandwal. Binnen het onderzoeksgebied ligt één wall-ditch huis. Deze is niet vermeld in de archis database.¹⁸ In het onderzoeksgebied blijven de vondsten en sporen zich concentreren op de strandwallen, oude duinen, oeverwallen en kreekkruggen. In Waldijk en Assummervaart is uit de Romeinse IJzertijd een grote hoeveelheid sporen aangetroffen, waaronder verscheidene huisplattegronden en bijgebouwen. Het betreft een nederzetting die lange tijd in gebruik is geweest. De sporen komen tussen de 40-60 cm onder het maaiveld voor. Direct ten zuiden van het plangebied in het gebied Tolvaart zijn bij onderzoek geen archeologische resten

¹⁰ Figuren 4a-f en 9 achterin dit rapport.

¹¹ Therkorn 2004, De Koning 2000, De Koning 2008.

¹² De Koning 2008, p.61 ev.

¹³ Kok 2008.

¹⁴ De Koning 2008,61 ev.

¹⁵ De Koning 2008, 85 ev.

¹⁶ Kok 2008.

¹⁷ Therkorn 2004, Therkorn *et al* 1986, De Koning 2008.

¹⁸ Uitgeest terp 101, coördinaten 110565/503655, Ravensloot, 1989, 31-33.

aangetroffen.¹⁹ Dit gebied lag op de rand van de Oer-IJ bedding. In mindere mate liggen vondsten en sporen nu echter ook op de voormalige kweldervlakte en wadafzettingen. Het plangebied lag in deze periode op een oeverwal. De verwachting sporen uit deze periode aan te treffen, is hoog. Vanwege de kleine omvang van het plangebied (<100m²) en de nabijheid van enkele grote opgravingen zal de kenniswinst van onderzoek naar deze periode hier echter gering zijn.

Middeleeuwen

Uit de Vroege-Middeleeuwen zijn ten noorden van het onderzoeksgebied vooral de grote vondstcomplexen bij Dorregeest en Molen-de Dog bekend.²⁰ Het gaat hier om nederzettingen, mens- en dierbegravingen, en landinrichting/percelering. Wederom liggen deze vooral op de strandwal en kreekruggen/oeverwallen. Het plangebied ligt rond deze tijd in het vroeg-middeleeuwse 'geestdorp' Assum. Door de relatief hoge ligging was permanente bewoning hier mogelijk. Enkele vondsten en onderzoek in Waldijk wijzen op vroeg-middeleeuwse bewoning vanaf in ieder geval de 6e of 7e eeuw, maar waarschijnlijk vanaf de Romeinse tijd. In de 8e en 9e eeuw werden grote delen van de omliggende lagere delen van het landschap in gebruik genomen als akkerlanden en weidegronden. In de loop van de 10e eeuw kon het ten oosten van de strandwallen gelegen veengebied worden ontgonnen. Rond 1150 diende zich echter een periode van hoge waterstanden en stormvloedten aan en ging veel veengebied verloren door het ontstaan van grote meren zoals Uitgeestermeer. Dijken worden aangelegd als bescherming tegen het oprukkende water. Het onderzoek in Waldijk laat zien dat in de Late-Middeleeuwen ook op de lager gelegen aangrenzende landen nabij Assum boerderijen hebben gestaan.²¹ In de loop van de 14e eeuw werden deze waarschijnlijk verlaten. Het aantal buurtschappen in Kennemerland neemt ook af in deze periode; Assum blijft echter bewoond.

Assum is continu bewoond vanaf de Vroege-Middeleeuwen of zelfs de Romeinse tijd. De verwachting in het plangebied middeleeuwse bewoningssporen aan te treffen is derhalve hoog.

Nieuwe tijd

Op historische kaarten vanaf de 16e-17e eeuw en de oudste kadasterkaarten is te zien hoe de bewoning in Assum zich na de Middeleeuwen heeft ontwikkeld. Tussen de Tolvaart/Assumervaart en de weg stonden boerderijen, net zoals dat nu nog het geval is. De verwachting op het aantreffen van bewoningssporen uit de Nieuwe tijd is hoog. Op de kaarten vanaf de 19e eeuw is te zien dat de planlocatie zelf, in ieder geval vanaf 1822, niet is bebouwd.

¹⁹ Soonius 2004.

²⁰ De Koning 2000.

²¹ De Koning 2008, 153 ev.

4. ADVIES

Voor de vroege prehistorie is de archeologische verwachting in het plangebied nihil. Vanaf het Neolithicum tot en met de Midden-IJzertijd is de verwachting laag vanwege erosie verschijnselen uit de laatst genoemde periode. Voor deze periode kunnen alleen contextloze toevalsvondsten worden gedaan, die weinig toevoegen aan de kennis van de vroege geschiedenis van Assum.

Voor de Late-IJzertijd en de Romeinse IJzertijd is de verwachting op het aantreffen van spoor hoog. Nabijgelegen opgravingen hebben laten zien dat de begrenzing van sporen uit deze tijd niet zijn vastgesteld. In verband met het geringe oppervlakte van het plangebied (<100m²) wordt met archeologisch onderzoek hier geen grote kenniswinst verwacht.

Voor de latere perioden geldt eveneens een hoge archeologische verwachting op bewoningssporen. Het plangebied ligt op een locatie die continu bewoond is geweest vanaf de Vroege-Middeleeuwen of zelfs vanaf de Romeinse tijd tot in het heden. Dergelijke continu bewoonde dorpskernen zijn van hoge archeologische waarde, wat leidt tot het primaire advies om zo min mogelijk bodemingrepen uit te voeren in dit gebied en waar mogelijk 'archeologievriendelijk' te ontwikkelen, zoals bouwen op opgebrachte grond, zodat de archeologische resten ongeroerd *in situ*, ter plekke, bewaard kunnen blijven. Het is evident dat met een ingreep zoals met het onderhavige plan is voorgesteld, archeologische waarden zullen worden verstoord. Er is niet veel archeologisch onderzoek uitgevoerd in vergelijkbare continu bewoonde en goed bewaarde dorpskernen, wat betekent dat de kenniswinst van eventueel onderzoek naar de Middeleeuwen groot is, in ieder geval voor nadere invulling van de lokale geschiedenis maar ook meer algemeen wat betreft het onderzoek naar middeleeuwse bewoning op geestdorpen. Door de geringe omvang van de geplande bodemingrepen (onder 100 m²) echter, is het - ondanks de hoge verwachting - eveneens goed mogelijk dat geen of slechts enkele bewoningssporen worden aangetroffen omdat de locatie zich bijvoorbeeld tussen twee erven bevindt. Sporen van gebruik worden zonder meer verwacht. Voor de Nieuwe tijd is op basis van de historische kaarten de verwachting dat de locatie door de tijd heen als tuin of erf heeft gefungeerd en is de verwachting op het aantreffen van muurresten gering. Het interpreteren van sporen over een geringe oppervlakte is lastig omdat geen verbanden kunnen worden gelegd en begrenzingen onduidelijk zijn. Aan de andere kant kan met elk onderzoek een puzzelstukje worden aangelegd in de geschiedenis. Dit is de reden dat in stadskernen ook bodemingrepen van zeer geringe oppervlakte tot archeologisch onderzoek leiden.

Op basis van de uitkomsten van dit bureauonderzoek en het vigerende bestemmingsplan adviseren wij hier -wanneer archeologievriendelijk bouwen niet mogelijk is - een archeologische begeleiding van de grondwerkzaamheden. Onder het toezien oog van een professioneel archeoloog wordt - direct voorafgaande aan de planontwikkeling - tot op de middeleeuwse niveaus verdiept en de aanwezige sporen en vondsten gedocumenteerd. Zo wordt op een efficiënte en billijke wijze de mogelijkheid geboden een puzzelstukje van de geschiedenis van Assum vast te leggen.

Voor de afweging tot een selectiebesluit is de vraag van belang vanaf welke omvang van verstorende bodemingrepen hier archeologisch veldonderzoek waardevol en maatschappelijk acceptabel is. In het nieuwe bestemmingsplan van de gemeente Uitgeest, dat zich momenteel in de ontwerpfase bevindt, is gekozen voor een ondergrens van 100 m² voor archeologisch onderzoek.²² Op de verwachtings- en advieskaart van RAAP wordt voor hooggewaarde, maar niet beschermd, dorpskernen geadviseerd tot vroegtijdig inventariserend veldonderzoek bij een te verstoren gebied met een ondergrens van 100 m².²³ Deze ondergrens voor gebieden met hoge archeologische verwachting wordt ook aangehouden in de Erfgoedverordening van de gemeente Uitgeest uit 2010.²⁴

²² Uitgeest Wonen Zuid bestemmingsplan, 2010 concept voorontwerp.

²³ De Boer *et al.* 2008.

²⁴ Erfgoedverordening Uitgeest 2010, in werking getreden op 1 oktober 2010, artikel 17.

LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN

Figuur 1. Ligging van de planlocatie Assum 22/23 (A) in Uitgeest. Inzet: Uitgeest in Nederland.

Figuur 2. Huidige situatie (directe omgeving van) plangebied Assum 22/23 (foto's M.S.M. Kok, 14-maart-2011)

Figuur 3. Geplande toekomstige situatie van het plangebied Assum 22/23.

Figuur 4. Paleogeografische kaarten van het Oer-IJ gebied rond a)2500 voor Chr., b)1500 voor Chr., c)1000 voor Chr., d)500 voor Chr., e) begin van de jaartelling, f)1000 na Chr. (uit Kok 2008). Plangebied is met ster aangegeven in de figuur. ACHTERIN RAPPORT

Figuur 5 Assum op een uitsnede van Tooneel des Aerdrijcks ofte Nieuwe Atlas, kaartdeel 257, van Johan Blaeu 1657 (bron: archiefleiden.nl)

Figuur 6 Plangebied Assum 22-23 op uitsnede van kadasterkaart (minuutplan), sectie D, blad 2 uit 1822 (bron:watwaswaar.nl).

Figuur 7 Plangebied Assum op uitsnedes van (boven) topografische militaire kaarten (Bonneblad) uit, van links naar rechts 1850-1864, 1879 en 1910 en (onder) topografische kaarten uit 1951, 1971 en 1983 (bron:watwaswaar.nl).

Figuur 8 Kadasterkaart (minuutplan), sectie D, blad 2 uit 1822 met daarop aangegeven waterlopen en dijken alsook de vindplaats van de kano en de opgravingen Uitgeesterbroekpolder en Waldijk in het gebied. Planlocatie Assum 22-23 is weergegeven met een zwarte stip (bron: De Koning 2008, 19: afb. 1.3).

Figuur 9. Archis-waarnemingen in het onderzoeksgebied tussen de coördinaten X107.000-111.000/Y502.000-505.000 op de geogenetische kaart van Vos (Kok 2008) ACHTERIN RAPPORT

Tabel 1. Archismeldingen in het onderzoeksgebied tussen de coördinaten X108.000-112.000/Y502.000-506.000, behorende bij figuur 9.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

Alders, G., 2004: De microregio van de drie Broekpolders vanuit historisch- archeologisch perspectief. In: *Excursiegids Oer-IJ estuarium. Workshop NWO/BBO-Stimuleringsprogramma 21-22 april 2004*, 19-23, Projectgroep Oer-IJ estuarium.

Archeologisch Informatie Systeem (www.archis.nl)

Bestemmingsplan Buitengebied Assum/Weeg 2006, gemeente Uitgeest.

Boer, de G.H/ C.M. Soonius/ D. Bekius, 2008: *Uitgeest, droge plek aan open water. Archeologienota gemeente Uitgeest; Deel I: Startnotitie archeologiebeleid; Deel II: Archeologische verwachtings- en Beleidsadvieskaart*, Amsterdam (RAAP-rapport 1636).

Erfgoedverordening Uitgeest 2010, in werking getreden op 1 oktober 2010, artikel 17.

Kluiving, S./S.Dautzenberg 2004: *Uitgeest Waldijk. Archeologische Opgraving 2003*, Zaandijk (Hollandia-reeks 26).

Kok, M.S.M., 2008: *The homecoming of religious practice: an analysis of offering sites in the wet low-lying parts of the landscape in the Oer-IJ area (2500 BC- AD 450)*, academisch proefschrift, Rotterdam.

Koning, J. de, 2000: *Uitgeest: Dorregeest en De Dog*. Universiteit van Amsterdam, intern rapport.

Koning, J. de/P.Vos, 2007: *De opgraving van een prehistorische boomstamkano in Uitgeest, N-H.*, Zaandijk (Hollandia-reeks 170).

Koning, J. de, 2008: 3000 jaar bewoning bij Assum. Nederzettingssporen uit de Late Bronstijd-Vroege IJzertijd, Midden IJzertijd, Romeinse tijd en Late Middeleeuwen bij de Waldijk en de Assumervaart, gemeente Uitgeest, Zaandijk (Hollandia-reeks 171).

Ravesloot, C. 1989: Ruilverkaveling Uitgeest: Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering, Amsterdam (RAAP-rapport 25, niet gepubliceerd).

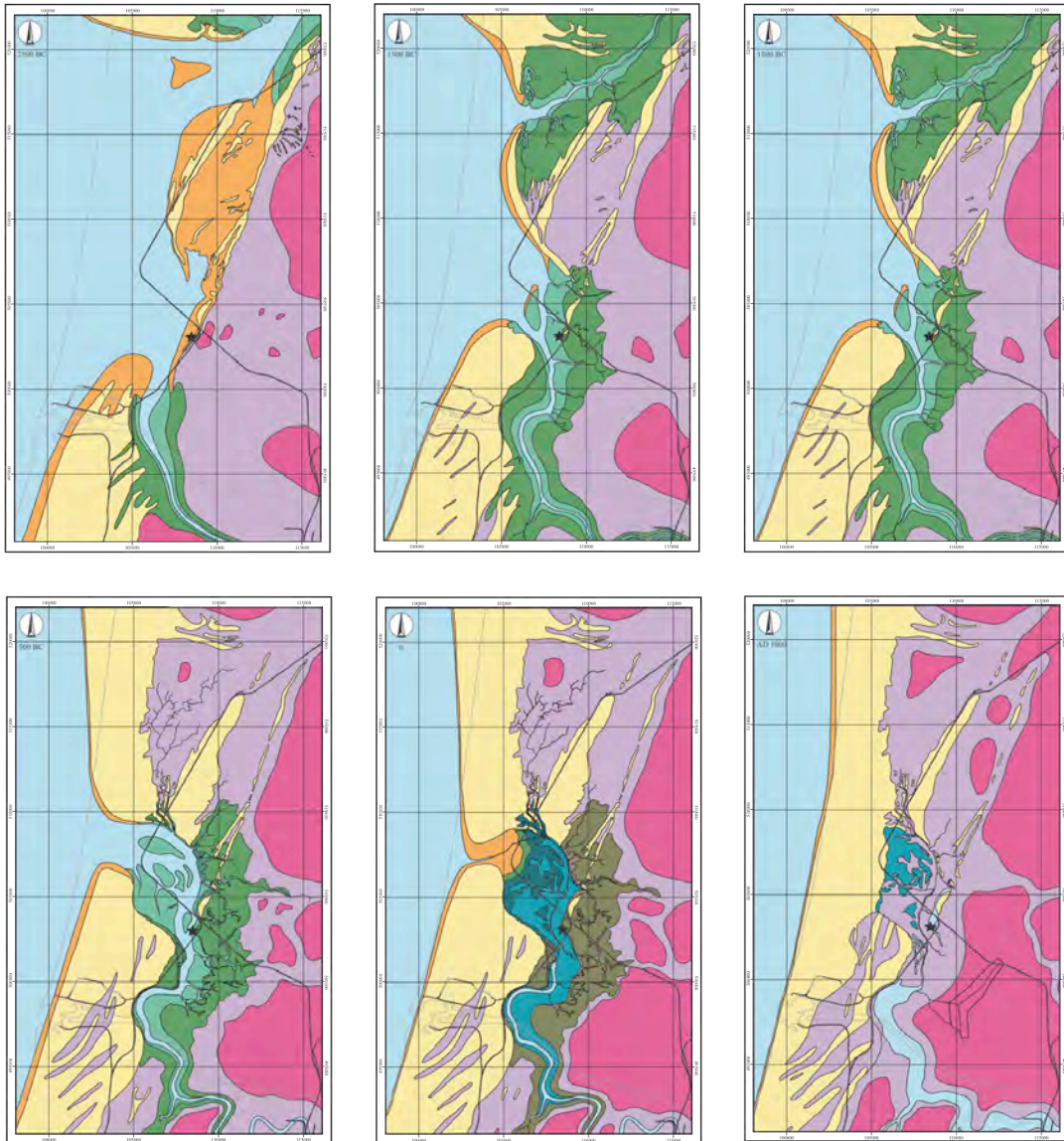
Soonius, C.M. 2004: Plangebied Tolvaart, gemeente Uitgeest; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek, Amsterdam (RAAP-notitie 914).

Therkorn, L.L., 2004: *Landscaping the Powers of Darkness & Light. 600BC-350AD settlement concerns of Noord-Holland in wider perspective*. academisch proefschrift, Amsterdam.

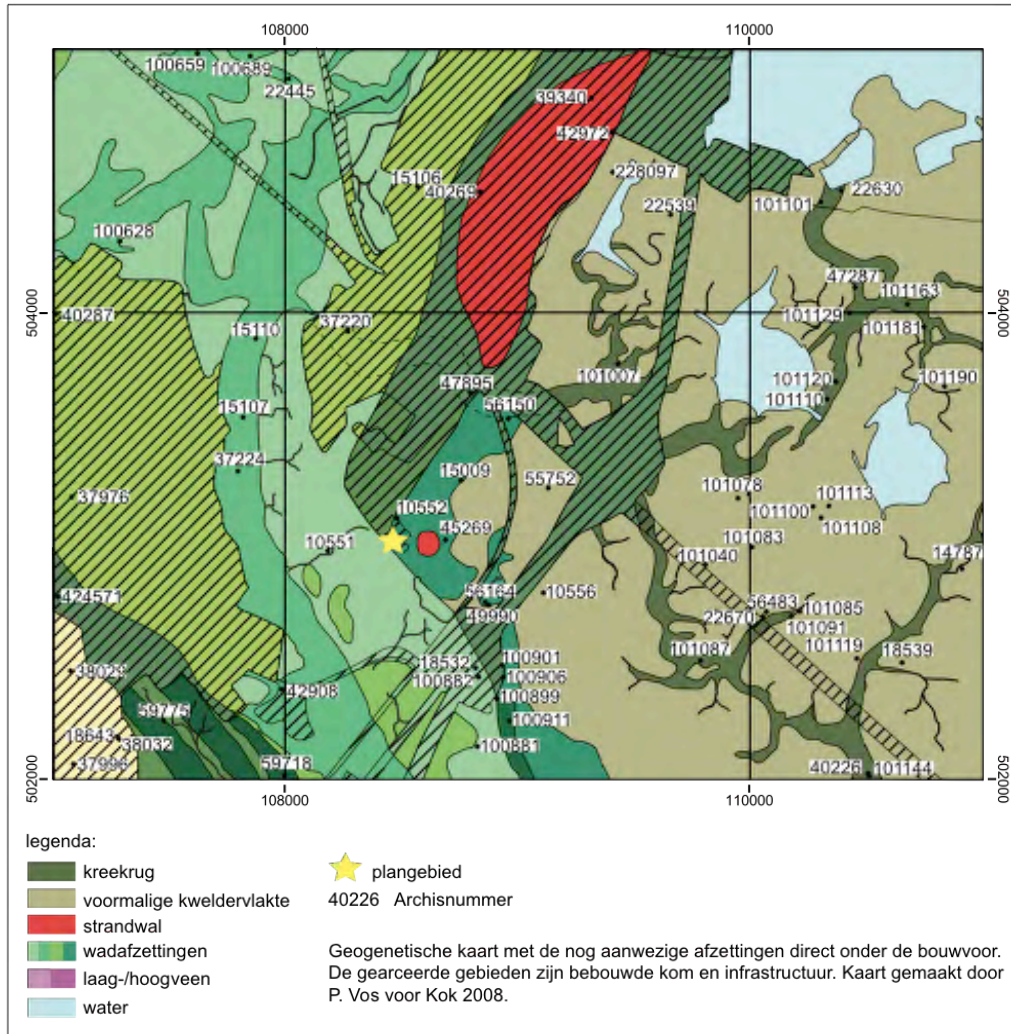
Therkorn, L.L./E.A.Besselsen/M. Diepeveen-Jansen/S. Gerritsen/J. Kaarsemaker/M.S.M. Kok/L. Kubiak-Martens/J. Slopsma/P. Vos, 2010: *Landscapes in the Broekpolder: excavations around a monument with aspects of the Bronze Age to the Modern, Beverwijk and Heemskerk, Noord-Holland*, Amsterdam (Themata 2).

Uitgeest Wonen Zuid bestemmingsplan, 2010 concept voorontwerp opgesteld door RBOI-Rotterdam

Watwaswaar.nl

Figuur 4. Paleogeografische kaarten van het Oer-IJ gebied rond a)2500 voor Chr., b)1500 voor Chr., c)1000 voor Chr., d)500 voor Chr., e) begin van de jaartelling, f)1000 na Chr. (uit Kok 2008). Plangebied is met ster aangegeven in de figuur.

Figuur 9 De geogenetische kaart van het onderzoeksgebied met daarop de Archis waarnemingsnummers geprojecteerd (bron: Kok 2008 en www.archis.nl).